

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Juristen over de oorlog in Oekraïne

Brölmann, C.M.; de Hoon, A.M.; Pertijs, Ivo

Publication date
2022

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Brölmann, C. M., de Hoon, A. M., & Pertijs, I. (2022). Juristen over de oorlog in Oekraïne.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

JURISTEN OVER DE OORLOG IN OEKRAÏNE

'INTERNATIONAAL RECHT PROBEERT STRAFFELOOSHEID TEGEN TE GAAN'

Sinds de uitbraak van de Oekraïne-oorlog gaat het vrijwel dagelijks over het internationale recht. In de klas stellen leerlingen hier vragen over. Hoe leg je deze complexe juridische vraagstukken uit? *M&P* legde twee experts van de Universiteit van Amsterdam enkele vragen voor.

IVO PERTIJS

Zowel Oekraïne, de Europese Unie als Rusland beroepen zich op het internationale recht. Beide landen menen dat ze het recht aan hun zijde hebben. Hoe leg je dit uit aan leerlingen? 'Het internationaal recht is net zoals het Nederlands recht een set van regels en procedures waar iedereen zich aan moet houden. En net als in Nederland kan iemand die het recht overtreedt net doen alsof het wel de regels volgt: ontkennen dat ze het hebben gedaan, beargumenteren waarom het niet zou kwalificeren als een schending van het recht, of claimen dat ze gerechtvaardigd waren om te doen wat ze deden, bijvoorbeeld om iemand te helpen', stelt Marieke de Hoon. Volgens de universitair docent Internationaal Strafrecht (Universiteit van Amsterdam) betekent dat niet dat het ook klopt wat iemand beweert. De Hoon: 'En in dit geval klopt er weinig van wat Rusland beweert. Het was niet waar dat zij werden aangevallen door Oekraïne en buitenlandse strijdkrachten en daarom het recht op zelfverdediging hadden. Het was ook niet waar dat Oekraïne een genocide pleegde op de Russisch-sprekenden in Oekraïne. En al was dat zo geweest, wat het niet was, dan nog was dit niet een legitimatie geweest voor de invasie, wat Poetin wel beweerde. Dus alle partijen beroepen zich wel op hetzelfde internationale recht, maar niet alle partijen doen dat in dit geval te goeder trouw.' Daarom is het volgens haar belangrijk dat zaken voor de rechter worden gebracht, zodat die het kan rechtzetten. De Hoon: 'Een voorbeeld daarvan is dat Oekraïne naar het Internationaal Gerechtshof is gestapt. Deze zaak gaat jarenlang duren. Maar het Internationaal Gerechtshof kon binnen een ruime week alvast, in de voorfase van deze langere procedure, een eerste voorlopige uitspraak doen in een soort kort gedingprocedure over de kwestie. En het oordeelde dat er geen genocide plaatsvond in Oekraïne en dat Rusland zijn invasie moet stoppen.'

INTERNATIONAAL STRAFHOF

Inmiddels is het Internationaal Strafhof een onderzoek gestart naar oorlogsmisdaden in Oekraïne. Rusland en Oekraïne zijn geen van beide lid van het Internationaal Strafhof. Dit betekent niet dat het hof geen onderzoek mag verrichten. De Hoon: 'Oekraïne heeft al eerder het Internationaal Strafhof uitgenodigd om rechtsmacht (ook wel jurisdictie genoemd) uit te oefenen via een verklaring waardoor het Internationaal Strafhof het voorlopige onderzoek mocht starten, een soort tussenvorm voordat ze echt lidstaat worden. Normaal gesproken moet dan eerst nog de *Pre Trial Chamber* van het Internationaal Strafhof het openen van een opsporingsonderzoek goedkeuren omdat Oekraïne nog steeds geen lidstaat is. Daarom riep de hoofdaanklager net na het begin van de invasie de lidstaten op om de situatie ook nog eens te verwijzen, want dan mag de Hoofdaanklager het onderzoek direct openen, zonder nog via de *Pre Trial Chamber* te moeten, wat weer een paar maanden langer duurt.' Volgens de docent Internationaal Strafrecht maakt het nu niet meer uit voor de bevinding van oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid dat Rusland en Oekraïne geen lidstaat zijn. 'Het Internationaal Strafhof heeft

rechtsmacht over al deze misdaden die op Oekraïens grondgebied worden gepleegd, ongeacht nationaliteit. En kan zelfs staats-hoofden zoals Poetin vervolgen. Maar het Internationaal Strafhof kan geen zaken bij verstek behandelen: de persoon die wordt vervolgd moet wel eerst gearresteerd worden', benadrukt De Hoon. Het Internationaal Strafhof verricht onderzoek naar alle misdrijven die onder de rechtsmacht van het Internationaal Strafhof vallen, ongeacht door wie ze worden gepleegd. 'Dus ook als Oekraïense soldaten oorlogsmisdaden plegen, kunnen die onderwerp worden van onderzoek. Hierbij is belangrijk op te merken dat het Internationaal Strafhof een hof van *last resort* is: het kan alleen maar vervolgen als staten zelf nalaten onderzoek in te stellen

**'HET INTERNATIONAAL
RECHT IS NET ZOALS
HET NEDERLANDS RECHT
EEN SET VAN REGELS
EN PROCEDURES
WAAR IEDEREEN ZICH
AAN MOET HOUDEN'**

en – waar nodig – te vervolgen. De reactie van Oekraïne op de mogelijke schendingen van de rechten van krijgsgevangenen was dus correct: ze zeiden dat als deze beelden niet gefabriceerd zijn, wat niet uit te sluiten is in deze informatieoorlog, het oorlogsmisdaden zijn en dat zij hiernaar onderzoek zullen instellen', zegt De Hoon. Volgens de juriste gaat het internationaal recht erom dat staten zelf hun recht handhaven. 'Individuele misdaden plegen zijn er overal. De bedoeling is dat de staat daartegen optreedt. Als dat gebeurt, werkt het recht. Als dat niet zo is, is er straffeloosheid. Internationaal recht probeert die straffeloosheid tegen te gaan. En rechtbanken te creëren die de verantwoordelijke staat aansprakelijk kunnen stellen. De personen die de misdaden begaan kunnen dan alsnog vervolgd worden, maar dan internationaal, bijvoorbeeld bij het Internationaal Strafhof', vertelt De Hoon.

RAAD VAN EUROPA

In de Oekraïne-oorlog ging het al vrij vroeg over de rol van de Raad van Europa. Bij aanvang van de oorlog waren zowel Rusland als Oekraïne lid van de Raad van Europa. Aan het begin van de oorlog schorste de Raad van Europa Rusland. 'Schorsing van een lidstaat door de Raad van Europa raakt niet het lid-zijn van de Raad van Europa of het partij-zijn bij het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM). Procedures voor het Hof kunnen in dat geval dus doorgang vinden. Wellicht was dit een belangrijke reden voor de Raad van Europa om Rusland er niet uit te zetten, terwijl dat onder het Statuut van de Raad van Europa wel had gekund in deze omstandigheden. De schorsing heeft vooral gevolgen voor deelname in de *Parlementaire Vergadering* en het *Comité van Ministers*. Na de inval in de Krim in 2014 is Ruslands

stemrecht in de Parlementaire Vergadering ook voor ongeveer vijf jaar ingetrokken geweest. Dit was dus minder vergaand dan de schorsing in 2022', legt universitair hoofddocent internationaal recht Kiki Brölmann van de Universiteit van Amsterdam uit. Op 10 maart trad Rusland uit de Raad van Europa. Brölmann: 'Een staat die geen lid is van de Raad van Europa kan geen partij zijn bij het EVRM, maar lopende zaken blijven wel binnen de jurisdictie vallen. Verder kan opzeggen pas per eind kalenderjaar, of, mocht EVRM apart worden opgezegd, met een termijn van zes maanden. Er wordt ook wel gezegd dat het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg rechtsmacht blijft houden over Rusland ten aanzien van de schendingen die plaatsvinden in de periode dat Rusland formeel nog gebonden is aan het EVRM, zelfs als de zaak pas jaren later bij het hof aanhangig wordt gemaakt, maar dat is niet een algemeen gedeelde opvatting.'

SANCTIES

Intussen zetten staten over en weer sancties in om elkaar te treffen. Brölmann: 'Het woord 'sanctie' wordt in de spreektaal gebruikt voor een keur aan bestraffende handelingen die gericht zijn tegen een staat, en soms tegen vertegenwoordigers van een staat. In de meest strikte (juridische) zin zijn sancties dwangmaatregelen *opgelegd* door een orgaan, zoals de VN Veiligheidsraad, met het gezag om vast te stellen dat er een schending van het internationaal recht heeft plaatsgevonden. In het geval van de oorlog in Oekraïne zijn dergelijke maatregelen echter niet aan de orde, omdat Rusland als permanent lid van de Veiligheidsraad over een besluit tot dwangmaatregelen een veto zou uitspreken. In de context van de Oekraïne-oorlog gaat het dan ook met name om

Protest Amnesty International, Brussel, maart 2022
(foto: Ivo Pertijs)

niet-militaire maatregelen, in EU jargon: restrictieve maatregelen, die staten nemen tegen een andere staat om die laatste tot ander gedrag te brengen. Deze maatregelen behelzen veelal handelingen die weliswaar verstorend zijn en schade toebrengen, maar niet per se onrechtmatig zijn', stelt Brölmann. Als voorbeelden hiervan noemt de universitair hoofddocent dat een staat de internationale doorstroom van goederen vanaf het eigen grondgebied blokkeert of dat een staat bedrijven onder zijn jurisdictie verplicht te stoppen met import van goederen uit een bepaalde andere staat. Brölmann: 'Een staat kan deze maatregelen nemen, omdat de uitvoering ervan plaatsvindt op het eigen grondgebied, waar de staat exclusieve rechtsmacht heeft. Dat is de grondslag.' Volgens de juriste zijn de maatregelen van Europese staten veelal gecoördineerd in EU-verband. 'De EU stelt deze 'restrictieve maatregelen' verplicht voor alle lidstaten. Daarmee wordt binnen de Europese regio een additionele rechtsgrondslag gecreëerd. Zie bijvoorbeeld artikel 215 van het Verdrag inzake de Werking van de EU', zegt Brölmann. Het bevestigen van tegoeden van individuen ligt volgens haar juridisch iets ingewikkelder, omdat het een inbreuk op het recht op eigendom betekent. 'Maar in geval van een verdenking van ernstige strafbare feiten of internationaal-strafrechtelijke overtredingen is het aanvaarde praktijk', benadrukt Brölmann. Ze stelt dat het niet kansrijk is om naar een internationale rechter te stappen om 'restrictieve maatregelen' of 'economische sancties' aan te vechten. Brölmann: 'Om te beginnen zijn die dus veelal niet onrechtmatig. Voor de maatregelen waarbij tegoeden worden bevroren, bestaan in het EU-systeem wel een aantal procedurele rechten, bijvoorbeeld om informatie in te zien en eventueel te rectificeren.'

ONAFHANKELIJKHEID

Medio april is nog onduidelijk of de Volksrepubliek Donetsk en de Volksrepubliek Loegansk hetzelfde pad als de Krim willen bewandelen. Marieke de Hoon stelt dat 'de Krim' als zodanig niet onafhankelijk is, maar door Rusland is bezet. 'Het was geen rechtsgeldig referendum en het is onmogelijk vast te stellen wat de invloed was van Rusland in dat besluit. Om die reden is het in internationaal recht dan ook verboden om de onafhankelijkheid van het deel van het grondgebied van een andere staat te bewerkstelligen met geweld of dreiging van geweld door een andere staat; en alleen de aanwezigheid van militairen is dan al voldoende. Ook al wilde de bevolking van de Krim in meerderheid onafhankelijk worden, dan kan een deel van een land zich nog niet zomaar eenzijdig afscheiden. Onafhankelijkheid en afscheiding is een heel ingewikkeld leerstuk in internationaal recht. Na de

oprichting van de Verenigde Naties zijn er regels gekomen zodat staten niet meer agressie mogen gebruiken om delen van andere staten af te pakken, ook niet via de truc van 'onafhankelijkheid' zoals Rusland probeerde bij de Krim. Er zijn uitzonderingen: als het deelgebied en het land waarvan ze zich afscheiden het met elkaar eens worden, in de context van kolonialisme of andere buitenlandse overheersing, en mogelijk als het interne zelfbeschikkingsrecht van een volk en de mensenrechten zodanig worden geschonden dat er geen uitweg meer is. Of deze laatste vorm – dat het zodanig schenden van de mensenrechten van een volk tot een recht op afscheiding leidt – bestaat, is niet geheel duidelijk in het internationaal recht, en ook niet wanneer er dan sprake van is: hoe ernstig de schendingen moeten zijn. Maar die lat ligt in ieder geval heel hoog. Het is wel duidelijk dat dit sowieso niet van toepassing was op de Krim, dus die onafhankelijkheid gaat hoe dan ook niet op, naast dus dat Rusland betrokken was en het daarom niet rechtsgeldig is', concludeert De Hoon. 'Daarom is het verboden voor andere landen de Krim te erkennen als onafhankelijk of onderdeel van Rusland. Mogelijk voldeed de situatie van Kosovo wel aan de vereisten, onder meer omdat die bevolking werd onderdrukt en slachtoffer was van ernstige misdrijven en etnische zuiveringen. Dit beargumenteerden veel landen, waaronder ook Nederland, die daarom Kosovo wel erkennen als onafhankelijk land. Er is geen duidelijke, definitieve uitspraak hierover geweest van het Internationaal Gerechtshof, behalve dan dat het de conclusie trok dat er geen regel van internationaal recht van toepassing was die het Kosovo verbod om zich onafhankelijk te verklaren.' Er is volgens de juriste weinig aan te doen dat Rusland de onafhankelijkheid van de Krim wel erkent. De Hoon: 'Maar dat heeft geen internationaalrechtelijke betekenis. Datzelfde geldt voor de Volksrepubliek Donetsk en de Volksrepubliek Loegansk. Rusland zit daar militair en dus is sprake van inmenging en daarmee is elke afscheiding in strijd met het internationaal recht. Bedenk hier dus het verschil met Catalonië. Daar is geen steun van buitenaf. Catalonië heeft net als de Volksrepubliek Donetsk, de Volksrepubliek Loegansk en de Krim niet per se een recht om zich af te scheiden. Maar, in tegenstelling tot waar landen met geweld die afscheiding proberen te bewerkstelligen, is het voor Catalonië ook niet verboden. Maar dan moeten ze het eerst nog voor elkaar krijgen: fysiek, om zich af te scheiden, en diplomatiek, zodat andere landen ze erkennen. Dat is vooraansnog geen van beide gelukt. Andere landen hebben er geen behoefte aan dit conflict met Spanje aan te gaan ten behoeve van Catalonië. Daarom zie ik ook die onafhankelijkheid nog niet snel lukken. Maar voor de Catalanen is het dus internationaalrechtelijk niet per se verboden om zich te proberen af te scheiden (maar ook niet expliciet toegestaan), juist omdat er geen sprake is van een buitenlandse strijdkracht die het probeert af te dwingen. Dat is in het geval van de Krim, Donetsk en Loegansk dus anders. Internationaal recht verbiedt Rusland deze gebieden te erkennen als onafhankelijke staten en er militair aanwezig te zijn, en kwalificeert de Russische acties dan ook als agressie en illegale bezetting.' ♦

